

EUSKALTZAINDIAREN 90. urteburukari

HAZPARNEKO BILKURA IDEKIA (2009-VI-26)

Euskalzale, euskalzain, herritar ala herriz kanpotik jin Jaun Andere, lagun zahar eta gazte guziera : Agur eta Arratsalde on !

Aurten Euskaltzaindiak bere sortzearen 90. urteburukari Hazparnen behar zuela bilkura berezi bat ospatu, bere lehen asmatzaile eta sortzaile nagusietarik bat Pierre Broussain Hazparneko auzapez zena izan zelakotz, niri tokatzen zait zueri gogoratzea, ahal bezain laburzki nor zen bada gizon hori eta zer mirakuilu egin zuen.

Aitortu behar dut ordea nihaur ere sortzez hazpandarra izanagatik eta ttipidanik behizain egoiteko artetik, etxen berean banituen mota guzietako liburuei esker, liburuzale amorratua bilakatu nintzela, baina nehon nehoiz ez nuela Broussain-darren izenik entzun. Egia erraiteko, nihaur 1921eko urriaren 19an sortua bainaiz, aitzineko urtean supituki hila zen Ortheseko irían, 1920eko apirilaren 27an, Pabeko Kontseilu Jeneralaren bilkuratik etxerat itzultzean, Piarres Broussain Salagoity.

Eta bizkitartean geroxeago bidean aurkitu ditudan irakasle batzueri esker zerbait ikasi dut gure euskal herrien historiaz, euskararen bilakaeraz, Oxobi, Zerbitzari, Antxuberro, Landerretxe Petiri Lhande Heguy eta beste euskal idazle edo euskaltzain askoren liburuez eta heien biziko gora beherez.

Ikasi nuen beraz horrela Piarres Broussainen euskaltzain alki Hazparneko Herrikoetxean Georges Lacombe filosofo hizkuntzalariak hartua zuela 1921ean, bai eta geroago irakurri ere haren alki hura bera Euskaltzaindiak eman zioelarik Piarres Lafitte Iturraldi gure irakasle ohiak *“Eskualzain sartzeko egunean 1949-eko, Hazilaren 25ean Donostian”* (sic) eman zuen hitzaldia.

Ondoko urtean berean, hau da 1950ean, eta nik uste eskualzain berriak sustaturik, Azkueren eskutik Hazparneko sortetxera heldu zitzaitan nihauri euskaltzain urgazle agiria, adin berean eta esku beretik Piarres Lafittek Uztaritzen ukana zuen paper hura bera.

Ondoko urtean hil zen ordea istripuz Azkue xaharra (1864-1951) eta Federiko Krutwig eta Jose Luis Alvarez Enparanza Txillardegi eta gerlaondoko belaunaldi berriarekin hasi zen zahar gazten arteko parabola eta horrela, “*euskara batuaren aments ederra*” Azkuek eta Broussainek beren gaztaroan abiatua zutena baina Broussain hil orduko zaharrek ehortzia zena berpiztu zitzaigun orduan 30-40 urteetara heltzen ari ginen euskaltzale gazteri esker.

Azkue zenaren ondotik iraganak ziren ordukotz beste bizpahiru euskaltzainburu nihonek ezagutu ditudanak: Inazio Maria Etchaide (1884-1962), Jose Maria Lojendio (1910-1979) eta Manuel Lekuona (1894-1987). 1970an karrosaren giderrak utzi zizkion aita Luis Villasanteri honek berak 18 urtez Iparraldeko euskaltzain talde osoaren lauzkarekin eta Mitxelenaren akuluari jarraikiz euskara batuaren Baionako fraile sokadunen karrikan, hots rue des Cordeliers karrikan, Txillardegi, J.-Louis Davant, Eneko Irigaray, Jean Etchepare Jatsukoak eta nik dakita beste zein gure ikasle ohi orduan gazte zirenek finkatu aditz joko eredia onhar zedin eta ez baitezpada Azkueren azken idazkari germanikoak, hots Federiko Krutwig-ek amestu Leizarraga Beraskoitzeko artzain Higonautaren Lapurtar klasikoa, baina bai Hegoaldeko apaiz eta fraile xahar batzuek beren Erromatar liturgian luzaz bazter utzi nahiko duten Ziberoatik Arabaraino Bizkaian barna. XVI. mendeaz geroz bederen Heuskaldunei Euskaraz idazteko zerabilaten grekozko ETA deitu H letra madarikatua.

Hortik landa izan dira bai Iparraldean bai Hegoaldean, bai Ekialdean, bai Mendebaldean euskaltzale ala euskaltzain askoren bizimoldeak mintzamoldeak bezainbat segurik aldatu dituzten haizealdiak, ortzantzak eta ortzadarrak, gogora ditzagun bakarrik 1971an aita Villasanteren denboran ospatu zen Leizarragaren mendeurrena eta doidoia zenbait hilabete zendu aitzin Enrike Knorr Euskaltzaindiaren Ikersail burua Eskualzaleen Biltzar berpiztuak gonbidaturik etorri zitzaigun 2007ko apirilaren 28an Arabako Lazarraga zaharraren paper zahar aurkitu berrien euskara eta Lapurdiko Joanes Leizarraga zaharrarena konparatzera.

Bego bada une batez teologia ortodoxoa ala heterodoxoa auzia bazterrera, nahiz XX. mendearen hasieran, hots, Azkue eta Broussainen mendean eta Frantziako desterruan Unamuno handiak « Kristautasunaren bataila » *L'agonie du Christianisme* frantses erdaraz

idaztean aldarrikatu zuen menturaz jakintza berri batek hizkuntzalaritzak edo linguistikak edo espainolek dioten filologiak (euskalzain emerito honi barkatuko ahal diozue nola erran behar den ingelesez ez jakitea) hizkuntzalaritzak beraz iratzarriko ahal zuela aspaldian lokartuak zeuden « filosofia » eta ere « theologia ».

Hori izan beharra zen nihonek ene biziko lehen partean Aita Villasanteren denboran osatu nuen teologia tesiaren funtsa Ameriketako itzulua egin aitzin Erroman Jacques Maritain eta honen aholkulari J.T. Delos (O.P.) eta Roger Etxegaray ikaskidearekin eta beste askorekin amesturik. Baionan, Donostian eta arreba zenarekin Parisen egituraturik, Tolosan Pierre Eyt errektorearekin eta Karlos Santamariaren *Pax Christi*-ko aholkulari René Costekin aurkezturik 1973ko abendoaren 7an, Klaudio Haluxet zenaren gomendios Montréal-en egokitu nuen « Fides » argitaldaria baitan « *Le droit des peuples à leur identité* » titulupean 1979an eta agortu da geroztik, baina menturaz bere jatorrizko itxuran « *Le fondement moral des libertés culturelles* » da Kultura Eskubideen oinarri etikoak « Euskaltzainak » liburu sortan Euskaltzainburu berriak Urrutia Jaunak argitaratu gei du Vatikanoko II. Biltzarrak Teologiari eman dion inharrosaldiak hartze baitu beharbada jadanik haren aitzineko Euskaltzainburuarekin Jean Haritschelhar Jaunarekin prestatu, aurkeztu, argitaratu eta agortu zen ene beste tesiarentzat egin den bezala.

Piarres Broussain Salagoity idatzi dutan Liburuaren edizio berria eskutan duzuenaz geroz hor jakinen duzue noiz non eta nola idatzi nuen liburu hori eta bereziki nola Ameriketatik itzultzean eta Piarres Lafitten idazkari lanetan hastean ezagutzak egin nituen Jean Hiriart-Urruty eta Goity apezei eta Jean-Pierre Larramendy, Jean-Louis eta Jeanne Idiart-Davant-i esker Piarres Broussain zenaren bi alabekin eta heien familiarekin egunak eta egunak Hazparneko Artxiboetan eta Lehuntza Naguile selauruko kutxetan, bai eta Manu Sotak Euskal Erakustokian Jean Haritschelhar zuzendariaren gomendio zeuden gutunetan biltzeko eta argitaratzeko paperak eta paperak, azkenean denak digitalitalizaturik daudenak Euskaltzaindiaren zaintzapean.

Azken hitz bat buratzeko erran behar dut lehen « hitza hitz » baldin bazen are gehiago legezainen paperetan idatzia balin bazen, gaur egun behar bada Piarres Larzabalen « Paper mende » ren ondotik, « Kopia mende » nagusitu zaigulako ez da beti fidatzeko.

Zuetarik norbaitek iturrietara joan nahi badu textuen « Exegesia » edo « Genesisia » edo « Hermeneutika » egiteko asmotan Gaztelu Berriko bulegoan Baionan aurkituko ditu tesi honetaz bestalde “Azkue eta Broussainen arteko Elkarrizketa” liburua, *Iker 4* gotorra eta ere Baionako Erakustokiko aldizkari batzuetan Jean Haritschelhar Jaun Zuzendariarekin edo Jon Cazenave adiskidearekin argitaratu genituen beste letra asko *Bulletin du Musée Basque*, Fonds G. Lacombe N° 108-109-110-111 ; 1985 /1986 etabar. Baina baditugu ere orain ikerle xorrotzak textu horien guztien interpretazio kontrajarriak egiten dituztenak hala nola *Iker 22* hartzen baduzu konturatuko zara Jurgi Kintana Goiriena irakasle gazteak *R. Azkueren Pentsaera eta Obra : Intelektuala nazioa eraikitzen* deitzen duen bere Historia Tesi aberatsean gogorki kritikatzten dituela Hendaia eta Hondarribietako kongresuaz (1901-1902) ezagutzen genituen Villasanteren bertsio « kanonikoa » deitzen duena eta orozgainetik Mikel Zalbidek 2003ko « Euskalzaleen Biltzarraren mendeurrenaren » kariara aurkeztu zuen bertsio berria : ikus Jurgi Kintanaren « su gibealekoa » !, 455- 483. orr.

Izanen dute lan oraino gure ondotik jinen direnek guk utzi paper uztartzeko !

Piarres Charritton Euskaltzaindikoa